

FILE DE ISTORIE A TEATRULUI „SCALA” DIN ORAȘUL BĂLȚI ÎN PERIOADA ANILOR 1934-1977

Ana MOLCOSEAN

Doctoranda Școlii Doctorale Științe Umaniste și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.

Domenii de preocupare: orașul Bălți în perioada interbelică, cotidian, societate, mentalități.

Publicații științifice: *Aspecte privind funcționarea instituțiilor școlare din județul Bălți în perioada anilor 1928-1932* (2022); *Situația social-economică a orașului Bălți reflectată în ghidul lui Iosif Broitman (1938)* (2022).

File de istorie a Teatrului „Scala” din orașul Bălți în perioada anilor 1934-1977

Rezumat. Articolul propune informații noi despre istoria Teatrului „Scala” din orașul Bălți. Sunt elucidate următoarele aspecte: în ce măsură teatrul „Scala” din orașul Bălți a reușit să îndreptățească așteptările administrației locale și a publicului larg; care a fost contribuția acestei instituții în afirmarea culturală a orașului Bălți în variile perioade care i-au marcat existența timp de circa patru decenii de activitate, de la anul inaugurării sale – 1934, până în momentul demolării ultimului pilon al edificiului – 1977; cât de prezentă este imaginea teatrului „Scala” în memoria culturală a urbei de astăzi. Pe scena Teatrului „Scala” au jucat personalități de frunte ale artei românești, cum au fost: „Maria Filotti (actriță), George Enescu, Constantin Tănase, Maria Tănase, Vasile Popovici, Gică Petrescu.

Cuvinte-cheie: Bălți, Teatrul „Scala”, istoria artei, urbanism.

History File of the Theater “Scala” in Bălți City During the Years 1934-1977

Abstract. The article proposes new information about the history of the “Scala” Theater in the city of Bălți. The following aspects are elucidated: to what extent the “Scala” theater in the city of Bălți managed to justify the expectations of the local administration and the general public; what was the contribution of this institution in the cultural affirmation of the city of Bălți in the various periods that marked its existence for about four decades of activity, from the year of its inauguration – 1934, until the moment of the demolition of the last pillar of the edifice – 1977; how present is the image of the “Scala” theater in the cultural memory of the city today. On the stage of the “Scala” Theater, leading personalities of Romanian art played, such as: “Maria Filotti (actress), George Enescu, Constantin Tănase, Maria Tănase, Vasile Popovici, Gică Petrescu.

Key words: Bălți, “Scala” Theater, art history, urbanism.

Preliminarii. Dincolo de realizările economice obținute după Marea Unire și recunoașterea neoficială a statutului de „capitala economică” [1, p. 9] a Basarabiei pe durata întregii perioade interbelice, orașul Bălți înregistra restanțe în activitatea domeniului cultural. De menționat, totuși, către începutul anilor 1930, orașul dispunea de două cinematografe „Lux” și „Modern”, ambele aflate în proprietatea lui Știvelmaher și de un teatru care aparținea antreprenorului Broitman, „construit încă în perioada țaristă” [2, p. 69] și „mai puțin cunoscut publicului larg din Bălți” [3, p. 52] – Teatru „Sapho”. În urma incendiului devastator din luna august 1927, declanșat de la „o mașină de călcat dintr-o dependență din curtea casei comerciantului Sama Spilberg” [4, p. 6] și răvășind „clădirea de vară a teatrului-cinema Lux” [4, p. 6], au loc lucrări de reconstrucție a cinematografului în cauză. În același timp, proprietarul „Lux”-ului, în nemijlocita apropiere a acestuia, demarează lucrările de edificare a unui teatru nou, cu denumirea simbolică pentru perioadă interbelică – Teatrul „Scala” [5]. Astfel, în 1934, în publicațiile locale se consemnează proiectul „măreței opere culturale” [6, p. 113] – Teatrul „Scala”, care urma să devină una dintre cele mai prestigioase instituții culturale din Bălțiul interbelic.

Inițiate ca proiecte private, proprietarii tuturor celor patru instituții aveau un interes sporit pentru întreținerea continuă a activității și asigurarea unui public larg în activitățile desfășurate. Mai mult, în virtutea parteneriatului dintre administrația publică urbană și mediul privat, conducerea urbei avea datoria de a urmări buna desfășurare a lucrurilor, fără a admite abuzuri sau încălcări. Eforturile antreprenorilor și administrației locale, din varii motive, nu au fost în stare să asigure interesul locuitorilor pentru manifestările teatrale. Activitatea instituțiilor teatrale și impactul lor asupra vieții culturale a municipiului continuă să preocupe agenda administrației locale și în a doua jumătate a anilor 1930 astfel încât, în 1936, fostul primar al urbei, Ștefan Pirogan, revine asupra ideii că Bălțiul „nu poate fi lipsit de un teatru unde cetățenii ar pu-

tea găsi și hrana sufletească” [7, p. 28]. În viziunea lui Pirogan, o astfel de instituție culturală avea un rol definitoriu în crearea și întreținerea legăturii strânse cu tot ce însemna cultură românească. Or, „neavând teatru și nici o sală potrivită pentru teatru, concerte, conferințe culturale, noi nu suntem vizitați de trupe bune din țară, mai ales de cele românești” [7, p. 28].

În ce măsură teatrul Scala a reușit să îndreptățească așteptările administrației locale și a publicului larg? Care a fost contribuția acestei instituții în afirmarea culturală a orașului Bălți în variile perioade care i-au marcat existența timp de circa patru decenii de activitate, din anul inaugurării sale – 1934 până în momentul demolării ultimului pilon al edificiului – 1977? Cât de prezentă este imaginea teatrului Scala în memoria culturală a urbei de astăzi? Aceste aspecte urmează a fi elucidate în continuare.

Perioada de glorie a „Scalei” bălțene. Imediat după inaugurarea din 1934, Teatrul „Scala” se afirmă ca centru al activităților teatrale din Bălți, oferind posibilitate rezidenților și oaspeților orașului să se bucure de spectacole deosebite, precum și de performanța marilor artiști de teatru. Din repertoriul perioadei, am reușit să identificăm piese jucate de renumite teatre ale vremii: „Ateneul popular din Iași, conducător artistic Vasile Popovici, dirijor, profesor de muzică; Teatrul Cărăbuș cu Constantin Tănase, nemuritorul Alhambra, un puternic concurent al Cărăbuș-ului” [8, p. 6].

Locuitorii orașului Bălți și cei veniți din întreg județul, inclusiv oaspeții de seamă ai urbei, au avut fericita ocazie să admire personalități de frunte ale artei românești, cum au fost: „Maria Filotti (actriță), George Enescu, Constantin Tănase, Maria Tănase, Vasile Popovici, Gică Petrescu” [8, p. 6].

Atracția pentru repertoriul marcant oferit de personalitățile care vizitau noua instituție teatrală era întreținută și de aspectul arhitectural al incintei: „o clădire frumoasă, cu acoperiș de tablă vopsită în cafeniu, fațadă cu șase coloane rotunde; interiorul avea două foaiere, sală cu balcon, scenă, cabine de machiere, ateliere” [8, p. 6].

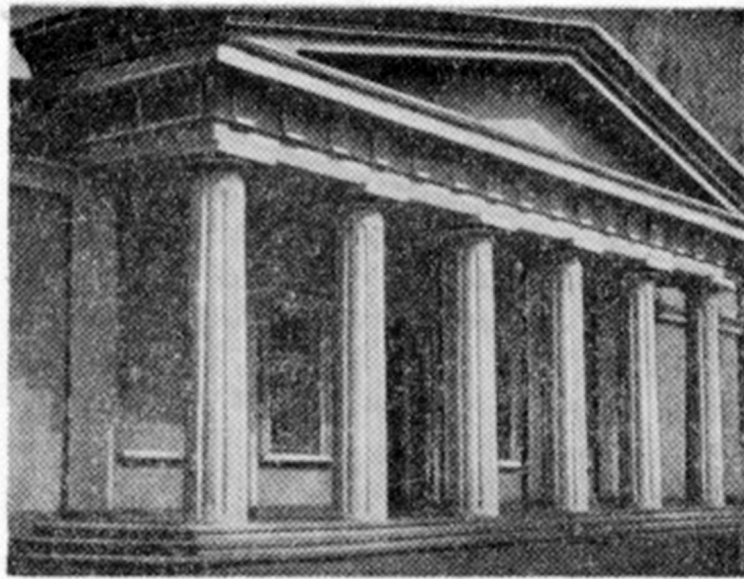

Fig. 1. Teatrul „Scala”, intrarea centrală [9, p. 361].

Amplasat în centrul unui ansamblului arhitectonic, clădirea Teatrului „Scala” era flancată de cinematograful „Lux” și „Modern”, fapt ce crea impresia unui templu grecesc antic coborât de pe Olimpul zeilor care făcea un tablou cu totul diferit pentru zona în care se afla (Fig. 1).

Remarcăm aprecieri la adresa teatrului și în „Primul ghid al municipiului Bălți” (1938), unde se evidențiază că: „Teatrul «Scala» recent construit și care constituie o măreață operă arhitectonică pentru întreaga Basarabie, este rezultatul muncii d-lui Știvelmaher, dar mai ales a d-nei L. Walter” [6, p. 114].

Sala cu balcon dispunea, conform unor surse, de „540 locuri la parter și 119 locuri la balcon” [3, p. 54]. Alte publicații în mass-media menționau o sală „de aproape 1 200 locuri” [1, p. 9]. Acustica, la fel, constituia un criteriu de atracție pentru interesul publicului larg, oricare dintre spectatori „unde n-ar fi plasat, la parter sau la balcon, nu simțea nevoia de a-și încorda auzul spre a înțelege cuvântul sau șoapta, ce se revărsau din scenă” [8, p. 6]. Acest fapt era la

fel de important pentru asigurarea unei calități impecabile pentru jocul actorilor.

Originalitatea arhitecturală și calitatea condițiilor de prezentare a spectacolelor atrăgea numeroase trupe care se aflau în turnee prin Basarabia sau care erau invitate în mod special pe scena teatrului Scala din Bălți. Concomitent, instituția ducea lipsa unei trupe de actori permanentă, care ar putea asigura un repertoriu stabil. În rezultat, incinta teatrului ajunge să servească mai mult în calitate de spațiu pentru închiriere din partea trupelor ambulante, decât o instituție teatrală la propriul sens al cuvântului, înzestrată cu toate atributele ei firești.

Diversitatea spectacolelor puse în scenă de către trupele străine este reflectată în anunțurile din presa timpului, prin intermediul cărora cititorii erau informați despre desfășurarea activităților culturale din Bălți. Spre exemplu, în data de 5 mai 1937, ziarul „Opinia” anunța despre spectacolul „Floarea din Haway”, sub direcția lui Constantin Tănase (Fig. 2).

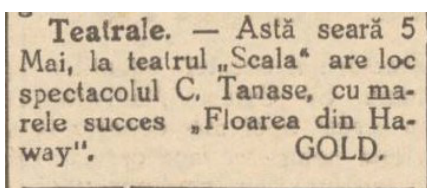

Fig. 2. Anunțul spectacolului „Floarea din Haway”, 5 mai 1937 [10, p. 3].

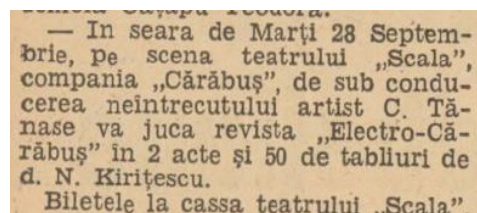

Fig. 3. Anunțul spectacolului „Electro-Cărăbuș”, 28 septembrie 1937 [11, p. 10].

În data de 28 septembrie 1937, pe scena teatrului a fost jucat spectacolul „Electro-Cărăbuș” în două acte, sub direcția lui N. Kirițescu (Fig. 3), iar în data de 5 octombrie a aceluiași an a fost prezentată publicului comedia „Fustele de la minister” cu Vasiliu-Birlic (Fig. 4).

Exceptând spectacolele teatrale, în incinta clădirii mai aveau loc o serie de evenimente literare, cum ar fi „serata literară organizată

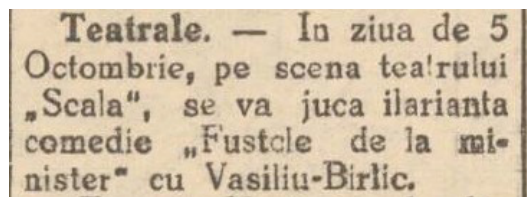

Fig. 4. Nota din presă pentru spectacolul „Fustele de la minister”, 5 octombrie 1937 [12, p. 3].

de profesorul Ion Manolache de la Liceul «Ion Creangă» în martie 1939” [13, p. 171], avându-i în calitate de invitați pe scriitorii Ion Minulescu și Ionel Teodoreanu.

De la Teatrul „Scala” – la Teatrul-Cinema „Scala”. Performanțele înregistrate în primul deceniu de activitate a teatrului „Scala” au fost însă umbrite de o serie de factori din exteriorul instituției. Astfel, urmare a bombardamentelor orașului Bălți, în vara anului 1941, incinta teatrului a fost puternic distrusă. În aceste circumstanțe, teatrul „Scala” ajunge să funcționeze ca spațiu de cinema, rulând cele mai noi pelicule ale timpului, dar și cronici documentare de pe front. Aceste transformări se reflectă în anunțurile pentru spectacole sau filme, iar accentul pentru proiecțiile de film se face prezent în mod direct în denumirea instituției, aceasta devenind Teatrul-Cinema „Scala”. Dovadă sunt două anunțuri publicitare identificate pentru anul 1942 și 1943, unde spectatorii sunt invitați la vizionare de film:

„Teatru-Cinema „Scala” [...] complet renovat, aparat ireproșabil, 800 locuri, cel mai luxos din toată Basarabia, rulează numai filme alese” [14];

„Teatru-Cinema „Scala” [...] sală elegantă, audite și proiecție perfectă. Filmele cele mai

TEATRU--CINEMA
„SCALA”
Mircea Mateescu &
H. Marchitan
Complet renovat
aparat ireproșabil
800 locuri, cel
mai luxos din toată
BASARABIA
rulează, numai filme
alese

Fig. 5. Anunț publicitar, 1942 [14].

Teatrul – Cinema
„SCALA”
 Expl.: M. Mateescu și N. E. Georgeșcu
 Sală elegantă
 Audite și proiecție perfectă
 Filmele cele mai noi și mai bune
 Seta se închiriază pentru teatre și conferințe
 Deviza noastră:
 Mulțumirea celui mai exigent spectator
„SCALA”
 Garanția filmului bun

Fig. 6. Anunț publicitar, 1943 [14].

noi și mai bune [...] Scala garanția filmului bun” [14].

Teatrul „Scala” în perioada ocupației sovietice. O încercare dramatică pentru activitatea Teatrului „Scala” din Bălți au fost operațiunile militare, orașul aflându-se în calea frontului atât în vara anului 1941, cât și în primăvara anului 1944. Dacă în timpul bombardării aviatice din 1941, teatrul evită distrugerile, în timpul înaintării armatei sovietice spre vest în 1944, a fost distrus puternic foaietul teatrului.

Imediat după terminarea războiului, foaietul teatrului a fost restaurat [8, p. 6], iar în data de 9 decembrie 1946, Sovietul Comisarilor Norodnici de la Chișinău dispune deschiderea la Bălți a unui teatru moldo-rus. Astfel, după 12 ani de activitate, sub presiunea regimului sovie-

cu cât loviturile deveneau mai furioase, cu atât ea se încăpățâna și să cedeze. S-a adus dinamită. Bubuiturile exploziilor asurzeau tot centrul orașului, crăpau imensele geamuri de la modernul magazin universal de vizavi, cele de la cinematograful «Cotovschi», construit câțiva ani mai înainte pe locul fostului cinematograf «Lux», dar cutia rezista. Nici cărămida, nici mortarul nu cedau” [8, p. 8-9].

Rezistența zidurilor grandiosului teatru din perioada interbelică trădează parcursul lung de viață și activitate prevăzut de primul său proprietar, iar măiestria meșterilor a opus rezistență celor care se chinuiau să frângă „faimosul complex arhitectural al proprietarului Știbelmaher” [8, p. 9]. Începutul demolării clădirii și distrugerile ce au fost aplicate fostului teatru „Scala” le găsim immortalizate în fotografia de mai jos.

Așa cum putem observa din imagine, deja lipsesc ușile și ferestrele, părți componente ale acoperișului sunt lipsă, dovadă fiind obiectele care atârnă în partea dreaptă de pe acoperișul intrării centrale, precum și resturile aruncate pe jos la intrarea în clădirea edificiului.

În primăvara anului 1978, pe locul Teatrului „Scala”, începe construcția unei noi clădiri. De remarcat efortul întreprins de angajații teatrului: Iulian Codău, Lidia Pânzaru, Mihai Grecu, Călin Maneață, Pavel Proca, Mihai Ciobanu, în vederea păstrării vechii locații, spre a întreține vie memoria și continuitatea epocii de glorie a Teatrului „Scala”. Curajul și perseverența de care au dat dovadă cei care au înfruntat sistemul în aceste circumstanțe denotă faptul că Teatrul „Scala” și-a meritat pe deplin denumirea, fiind mai rezistent decât politica statului și presiunea timpului.

În anul 1991 a fost inaugurat Teatrul Național „Vasile Alecsandri”, care va readuce în comunitatea urbei bălțene spiritul culturii române și calitatea spectacolelor autentice.

Concluzii. Analizând cele expuse anterior, constatăm că Teatrului „Scala” a suportat diverse schimbări de-a lungul timpului, de la o „epocă” de ascensiune în care și-au etalat talentul artiști emeriți și oameni iluștri ai perioadei

interbelice și finalizând cu transformările radicale privind identitatea instituției teatrale, sub presiunea regimului totalitar-comunist, inclusiv demolarea construcției până la fundament. La fel, constatăm că istoria Teatrului „Scala” nu a fost pierdută irecuperabil, aceasta regăsindu-se cu demnitate în activitatea Teatrului „Vasile Alecsandri”, care continuă să impresioneze prin punerea în scenă a spectacolelor proprii, dar și fiind gazda pentru cei invitați.

Soarta teatrală a orașului Bălți a fost pusă la încercare de nenumărate ori, datorându-se regimurilor care s-au succedat, proprietarilor de lăcașe culturale, publicului, calamităților naturale, dar și distrugerilor provocate de mâna omului. Modul în care viața teatrală bălțeană a rezistat demonstrează latura puternică și devotamentul manifestat de către cei legați direct de acest domeniu, fără de care teatrul din Bălți nu mai avea existență.

Referințe bibliografice:

1. I. M. *Aspectul orașului Bălți*. În: Ziarul România, nr. 350, anul II, 23 mai 1939.
2. Ciobanu, Aureliu; Ciobanu, Constantin Gh. *Retro Bălți*. Chișinău: Tipografia Lexon-Prim, 2020.
3. Marșalcovschi, Teo-Teodor; Volontir, Mihai. *Teatrul „Scala” din Bălți*. În: „Anuarul Catedrei Discipline Socioumanistice”, 2009-2010, Bălți, 2011, p. 51-61.
4. *Universul*, nr. 181, 7 august 1927.
5. În perioada interbelică, în România întregită mai existau localuri cu același nume, spre exemplu: Teatrul „Scala” din Iași (fostul „Colos”) care se afla pe str. Calea Victoriei 34, Cinema „Scala” la Ploiești, Cernăuți, București. De asemenea, denumirea de cinema „Lux” mai exista în orașele: Craiova, Brașov, București, Râmnicul Sărat. Referitor la denumirea de „Modern” – orașul Bălți dispunea de cinema „Modern”, iar în București își desfășura activitatea teatrul „Modern”. Aceste denumiri ofereau pondere și prestigiu instituții respective. În același timp, atestăm o tendință de epocă de a denumi cu același nume instituțiile culturale din diverse regiuni ale Regatului României.
6. *O măreață operă culturală*, în Primul ghid al municipiului Bălți, Coord. Iosif Broitman. Bălți: Tipografia Segal, 1938.
7. Pirogan, Ștefan. *De ce are nevoie orașul Bălți*. În: L. Rozentuler, „Din trecutul orașului Bălți. Monografie rezumativă”, Bălți, 1936, p. 23-30.
8. Codău, Iulian. *Teatrul Național „Vasile Alecsandri” din Bălți (1957-1994) – Teatru pe roate... Bălți:*

Fig. 9. Începutul demolării clădirii fostului Teatru „Scala”, Bălți, 1977 [16].

Tipografia din Bălți, 2004.

9. *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*, vol. 6. Chișinău: Ed. Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1976.

10. *Opinia*, anul XXXIII, nr. 9625, 6 mai 1937.

11. *Dimineața*, anul 33, nr. 11/053, 28 septembrie 1937.

12. *Opinia*, anul XXXIII, nr. 9150, 5 octombrie 1937.

13. Vrabie, Diana. *Orașul Bălți în evocările interbelice*. În: „Culegerea Conferinței științifice internaționale: Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății durabile de mâine”. Ediția 7, Chișinău, 2023, p. 170-172.

14. Мой город Кишинёв. Форум о родном городе и крае. Населённые пункты Бессарабии и Приднестровья. Бельцы. Online: <http://oldchisinau.com/forum/viewtopic.php?f=44&t=3587&sid=49c9208fc-7c997472be122d676f3f414> [accesat la 15. 08. 2023].

15. Ага, Николай. *К истории Бельцкого русского театра (конец 1940-х-начало 1950-х годов)*. În: *Artă și Educație Artistică*, 2013, nr. 2, Chișinău, p. 37-44.

16. Бельцы, начало сноса здания русского драмтеатра, 1977 год. Online: <https://www.flickr.com/photos/geoapimd/49175203238/> [Accesat la 15.08.2023].